

Discapacitat i integració al Japó: anàlisi social i jurídica sobre el tractament de les persones amb discapacitats al Japó

Tutorizado por el profesor Lluç López i Vidal

1. Introducció

Amb aquest treball volem fer una aproximació a la realitat sociopolítica de les persones amb discapacitat al Japó. Analitzarem, tant des d'un punt de vista sociològic com des d'un punt de vista jurídic, com són tractades, i ho farem amb l'objectiu de definir un mapa de la situació d'aquest col·lectiu al Japó que demostrï el seu baix grau d'integració.

La raó per la qual he elegit aquest tema per al meu Treball de Fi de Grau té a veure amb el fet d'haver assistit a una escola pública que integrava alumnes amb discapacitat, una situació que m'ha fet constatar el benefici de les polítiques socials d'integració i m'ha despertat la curiositat per conèixer com són aquestes polítiques al Japó. Aquest treball no pretén jutjar la societat o la política japoneses pel que fa al tractament de les persones amb discapacitat, sinó fer una anàlisi objectiva de la situació, basada en fets constatables i contrastables i no en opinions.

Abans de començar caldrà definir què entenem exactament per discapacitat. Segons l'Institut Guttmann (2014), institució internacional de referència en el camp del tractament mèdic i la rehabilitació de persones amb discapacitat,

L'expressió «persones amb discapacitat» és la forma més correcta i àmpliament acceptada de referir-se als homes i dones que formen part del conjunt de persones que, a causa d'un dèficit o anomalia en una estructura o funció corporal, presenten una absència o limitació en la seva capacitat funcional, és a dir, en la possibilitat de realitzar una activitat, ja sigui mental o física, dins del que serien els paràmetres en els que ho poden fer la majoria de persones de la seva edat, nivell cultural, circumstàncies personals, etc. (...) Per a diferenciar els diferents grups que formen aquest enorme col·lectiu i poder referir a un d'ells en particular, s'acostuma a fer en funció de les conseqüències més significatives que genera la seva discapacitat. D'aquesta manera, es pot parlar de persones amb discapacitat psíquica, orgànica, amb discapacitat sensorial, que pot ser auditiva o visual, persones amb discapacitat física o amb trastorns de mobilitat o, senzillament, persones amb mobilitat reduïda (Institut Guttmann, 2014).

Laia Navarro Alós

Graduada en Estudios de Asia Oriental,
Universitat Autònoma de Barcelona.

Interesada en la gestión cultural internacional, el arte dramático, las políticas sociales en los países de Asia, especialmente en Japón e India, y en la cooperación internacional.

Concretant una mica més, podem distingir dos tipus de discapacitats, les físiques i les mentals. Cal destacar que hi ha un tercer tipus de discapacitat, coneguda com a discapacitat intel·lectual, que, en molts casos, es confon amb les mentals. Segons l'*American Association on Intellectual and Developmental Disabilities* (AAIDD), la discapacitat intel·lectual no és un trastorn mèdic ni mental. És una discapacitat caracteritzada per limitacions significatives en el funcionament intel·lectual i en la conducta adaptativa.

En aquest treball, tractarem els tres tipus de discapacitats, tot i la dificultat que implica l'escassa informació referent al tractament, tant jurídic com social, d'aquelles persones amb algun tipus de discapacitat mental i/o intel·lectual. Al llarg del treball ens centrarem més en les discapacitats de tipus físic, tot i que, com ja hem dit abans, no deixarem de parlar de les altres dues i intentarem aportar i analitzar tota la informació de què disposem pel que fa a aquestes darreres.

Un altre aspecte que hem de tenir en compte i que cal deixar clar des d'un principi és que el concepte d'integració no és el mateix que el d'accessibilitat. És a dir, el fet de disposar de cartells en braille o de rampes no implica tenir un alt grau d'integració de les persones amb discapacitat dins de la societat. Sí que podem afirmar que els dos conceptes es complementen, però són perfectament destriables l'un de l'altre. Que una societat disposi d'una major accessibilitat és evident que pot ajudar a augmentar la integració, però sense produir una relació de causa-efecte. Es pot donar el cas d'una societat que hagi eliminat completament les barreres físiques al temps que manté una estricta segregació social.

Per tal d'organitzar tota la informació i poder facilitar la lectura del treball, el dividirem en dos apartats, el sociològic i el jurídic. En el primer apartat abordarem el tractament social de les persones amb discapacitat, veurem quins moviments han nascut per tal de treballar pel reconeixement dels seus drets i millorar la seva situació. En el segon apartat, el jurídic, analitzarem les lleis relatives als seus drets i veurem quines són les polítiques que els emparen. Una vegada desenvolupats aquests dos apartats acabarem analitzant quin tipus de problemes o obstacles tenen les persones amb discapacitat al Japó i quines possibles solucions es poden plantejar.

Per acabar aquesta introducció seria bo donar una ullada a les dades de què disposem sobre el tema. El primer informe global sobre aquesta qüestió s'elabora just després de la Segona Guerra Mundial i encara sota l'ocupació americana. El 1948, el Ministeri de Salut i Benestar constata que de les 490 mil persones que se sabia que patien una discapacitat física, 325 mil eren veterans de guerra (Fujiwara, 2012). Una dada que s'apropa bastant als 350.000 membres que va arribar a tenir l'Associació de Veterans Discapacitats (dissolta l'any 2013 per manca de suport governamental i per nombroses baixes) (The Asahi Shimbun, 2013).

Com es pot veure a la Imatge 1, les dades més recents publicades (2012) ens indiquen que, dels 127,6 milions de persones que conformen la població total del Japó, 7,44 milions tenen una discapacitat. D'aquestes, 3,66 milions tenen una discapacitat física i 3.23 milions una discapacitat mental. (Informe anual del Cabinet Office del Japó, 2012). Aquestes són les xifres que conformen el punt de partida del treball.

Finalment, un apunt terminològic:

Expressions com «els minusvàlids», o «persones amb minusvalidesa», «els discapacitats» o «persones discapacitades», o «... amb handicaps» s'han de rebutjar per ser escassament assertives i injustament carregades de prejudicis (Institut Guttmann, 2014).

Per aquesta raó, al llarg del treball, sempre farem servir el terme “persones amb discapacitat”.

		Total	In-home	In facilities
Persons • children with physical disabilities	Under 18 years	98,000	93,000	5,000
	18 years and older	3,564,000	3,483,000	81,000
	Combined	3,663,000 (29 persons)	3,576,000 (28 persons)	87,000 (1 person)
Persons • children with intellectual disabilities	Under 18 years	125,000	1,017,000	8,000
	18 years and older	410,000	290,000	120,000
	Un-specified age	12,000	12,000	0
	Combined	547,000 (4 persons)	419,000 (3 persons)	128,000 (1 person)

		Total	Outside patients	In-hospital patients
Persons with mental disorders	Under 20	178,000	17,400	4,000
	20 years and older	3,054,000	2,725,000	329,000
	Unspecified age	6,000	5,000	1,000
	Combined	3,233,000 (25 persons)	2,900,000 (23 persons)	333,000 (3 persons)

Imatge 1. Font: Cabinet Office, Government of Japan (2012)
 “Annual Report on Government Measures for Persons with Disabilities”

2. Marc sociològic

Contràriament al que podríem pensar a priori, el nivell d'integració de les persones amb discapacitat està molt lluny del que hauria de correspondre a un país amb el nivell de desenvolupament polític i econòmic del Japó.

No estem davant d'una situació satisfactòria. El país entén la protecció com un fi en si mateix i no com un instrument per assolir la igualtat de les persones amb discapacitat, concepte particularment interpretat, i pràcticament absent de l'agenda política japonesa.

Els avenços experimentats d'ençà l'ocupació han estat més fruit de la pressió internacional, que no pas d'un autèntic convenciment de la societat i, fins i tot, de les mateixes persones afectades.

Al llarg de les línies següents veurem de quina manera s'expliquen aquestes afirmacions.

2.1. Visió general

En la majoria de cultures, la mitologia i la religió han tingut un gran pes en la construcció de la imatge social les persones amb discapacitat, especialment d'aquelles que tenen algun tipus de discapacitat física relacionada amb alguna malformació.

La primera referència a un ésser amb discapacitat en la mitologia japonesa la trobem en el Mite de la Creació: es tracta de la història dels dos germans divins Izanagi (deïtat masculina) i Izanami (deïtat femenina) elegits pels déus per a crear les terres d'un món que llavors només estava format per un gran oceà. Per tal de complir la seva missió, els dos germans es van unir. Just en aquell moment, Izanami va ser la primera en expressar els seus desitjos, quan hauria d'haver estat Izanagi, en tant que mascle, el primer en parlar. Els déus els van castigar fent que els primers fills de la parella naixessin amb discapacitats físiques (sense cames, braços...). Aquests nens van ser rebutjats pels pares i abandonats i no tenen consideració de déus. (Junqueras et al. 2011).

Mitologia, antigues creences, religió, contes populars... categoritzen a aquells que són diferents a la resta com a "criatures monstruoses". Tal i com indica Paul K. Longmore:

Disability has often been used as a melodramatic device not only in popular entertainments but in literature as well. Among the most persistent is the association of disability with malevolence. Deformity of body symbolizes deformity of soul. Physical handicaps are made the emblems of evil. (...) The depiction of the disabled person as a «monster» express to varying degrees the notion that disability involves the loss of an essential part of one's humanity. Dependng on the extent of disability, the individual is perceived as more or less subhuman. (...) Such depictions also exemplify the «spread effect» of prejudice. The stigmatized trait assumedly taints every aspect of the person, pervasively spoiling social identity (Longmore, 2003: 133-135).

Al Japó, el terme que s'utilitza per a referir-se a una persona amb discapacitat és 障害 (*shôgai*), que literalment es tradueix per barrera o fracàs. El significat d'aquesta paraula ja ens dona una precisa aproximació a la imatge que, en el seu origen, es va formar sobre les persones amb discapacitat, imatge que perdura avui en dia, com ho demostra la poca atenció i interès per tal de cercar un terme amb menys connotacions negatives per a referir-se a aquestes persones.

En termes d'accessibilitat, grans ciutats, com per exemple Tòquio, han assolit un alt nivell: nombroses rampes i ascensors, carrers asfaltats especialment per a gent amb problemes de visibilitat, etc. Tot i això, no és gaire usual veure pels carrers d'aquestes ciutats una persona amb una discapacitat evident.

No ho era fa 25 anys:

Most Japanese live their daily lives without seeing the disabled. Since the war, the main policy of the Japanese government has been to place such people in special homes where they either live full-time or spend most of the day engaged in therapy, training, and other activities. (...) Historically the Japanese attitude toward disabled people has been that they should be taken care of out of sight, away from the rest of the population (Kambara, 1988).

I no ho és en dates més recents:

Attitudes to disability are particularly important in Japan, where disabled people, and people who are different from the majority in some other ways like being gay or foreign, often find it hard to gain social acceptance. In the words of Marshall (1998), disabled people have traditionally been 'an invisible, impotent group, hidden away by shame-filled relatives' (Stibbe, 2001).

Són in comptables les referències que podem trobar sobre el confinament de discapacitats i la conseqüent separació/discriminació social o, tal i com indica Longmore, la destrossa de la seva identitat social. Tanmateix, abans que es desenvolupés un clar moviment a favor dels drets dels discapacitats, no eren estranys els casos d'exploració sexual, maltractament i/o assassinat, crims acceptats socialment:

When another murder of a disabled child was committed by a parent in 1970, the community was sympathetic to the parent who killed her own child. Parents' associations petitioned for lenient sentencing. This was the usual reaction (Osamu, 2008).

En un país, però, en el que gairebé un de cada 20 habitants té algun tipus de discapacitat, és insostenible mantenir aquesta situació i per això s'han fet necessàries reformes, tant socials com jurídiques. Reformes per a fer front a aquesta discriminació i en favor dels drets les persones amb discapacitat.

Finalment, cal destacar que el tractament social varia segons el seu tipus de discapacitat. Tradicionalment, les persones amb ceguesa o sordesa han obtingut privilegis que persones amb altres discapacitats no han pogut gaudir. Un d'aquests privilegis va ser l'establiment d'escoles especials, la primera de les quals data de 1878, a Kyoto, durant l'època Meiji (Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology of Japan, 2012). No és d'estranyar, doncs, que les primeres associacions, tal i com veurem en el següent apartat, estiguessin relacionades amb aquests dos tipus de discapacitats.

2.2. Moviment Social

Els anys setanta-vuitanta van ser claus per al sorgiment i desenvolupament a escala internacional de moviments d'activistes relacionats amb les persones amb discapacitat. L'any 1975, les Nacions Unides van formular la *Declaration on the Rights of Persons with Disabilities*¹, una declaració a imatge de la Declaració Universal de Drets Humans però especial per a persones amb discapacitat.

Seguidament, les mateixes Nacions Unides van declarar l'any 1981 com l'*International Year of Disabled Persons* (IYDP). Es buscava promoure la igualtat i una participació activa i plena de les persones amb discapacitat en el conjunt de la societat. Així, doncs, es van posar les bases del model social occidental centrat en els drets civils i en contra de la discriminació social. Aquest model va tenir un gran impacte i influència en els moviments socials relacionats amb el tractament de les persones amb discapacitat d'arreu del món, centrats, llavors, en un model mèdic més que social, com el cas del Japó actual (Heyer, 2000). Com a resultat d'aquest moviment, l'any 1982, les mateixes Nacions

1 General Assembly (1975) "Declaration on the rights of disabled persons". [en línia] Disponible a: United Nations Human Rights, Office of the High Commissioner for Human Rights <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/RightsOfDisabledPersons.aspx> [Consultat el 28 de Maig de 2014].

Unides van formular el *World Programme of Action Concerning Disabled Persons*², que va posar les bases de l'actual Convenció Internacional sobre els Drets de les Persones amb Discapacitat³.

Al Japó, trobem dues generacions d'activisme social en aquest camp. La primera generació neix a finals de la Segona Guerra Mundial i, per tant, és prèvia a l'IYDP. Aquesta primera generació va estar marcada per la fundació de nombroses organitzacions, totes elles amb l'objectiu d'aconseguir polítiques de benestar per a les persones amb discapacitat, obtenir serveis especials i una legislació protectora per a aquest col·lectiu. (Heyer, 2000). Així, doncs, des del 1947 fins a mitjans dels anys vuitanta, es van crear desenes d'organitzacions, les més importants la *Japan Federation of the Deaf* (1947), la *Japan Federation of the Blind* (1948), la *National Federation of Families with Mentally Ill People* (1952), la *Japan Association of Disabled Veterans* (1958) i la *National Federation of Organizations for the Disabled Persons* (1958) (*Resource Book of Training Course for Leaders of Persons with Disabilities*, 1997). Aquesta primera generació d'activistes -formada bàsicament pels progenitors, més que no pas per les mateixes persones amb discapacitat- ha estat clau per al seu reconeixement dins de la societat, per al desenvolupament de polítiques i lleis, per a la creació de centres i escoles especials i per a la regulació de l'educació obligatòria.

Human rights as a universal expression of respect and dignity formed much of the discourse around their activities, which mostly addressed demands for improved residential and medical care for children with disabilities in institutions, and for an end to the physical and mental abuse they experienced there. For example, one of the forms of abuse was the sterilization of disabled females; (...) this was linked to the specific clauses in the Eugenic Protection Law, which limited the reproductive capacity of people with disabilities (Stevens, 2013: 37).

Per tal d'agrupar les necessitats de totes les associacions i organitzacions, que actuen independentment les unes de les altres, i plantejar les demandes d'una manera més organitzada i global, es va formar una coalició a escala nacional: la *National Association for the Welfare of Mentally and Physically Disabled Children* que, juntament amb la *National Coalition of Parents' Association for Mentally and Physically Disabled Children*, totes dues fundades l'any 1965, van comptar amb el suport i l'ajuda de la *National Social Welfare Association* (Japan International Cooperation Agency, 2009).

Tots aquests moviments i organitzacions de la primera generació d'activistes es caracteritzaven per, com ja hem dit anteriorment, la demanda de lleis i polítiques de benestar que responguessin a les necessitats de les persones amb discapacitat i les seves famílies. Aquestes demandes, però, posen de manifest la necessitat d'un tractament distintiu de les persones amb discapacitat respecte al conjunt de la societat i, per tant, no responen al model de l'IYDP de participació i igualtat social. El model japonès d'activisme social de l'època es defineix com a model mèdic, un model bastant estès a Àsia i a Europa. Aquest model, tot i demanar el reconeixement de les persones amb discapacitat a nivell social, polític i d'accessibilitat, les segrega del conjunt de la societat, i ho fa demanant, majoritàriament, polítiques i institucions especials paral·leles a les ja establertes. El model mèdic es caracteritza pel fet de deixar-ho tot en mans d'especialistes, és a dir, les decisions sobre la cura i el benestar d'aquestes persones es prenen únicament per metges. És un model basat en la cura, el

2 Naciones Unidas (1983) "World programme of action concerning disabled persons", *Status of Disabled Persons Secretariat*. [en línia] Disponible a: Centre for Disability Studies <http://disability-studies.leeds.ac.uk/files/library/united-nations-world-programme.pdf> [Consultat el 28 de Maig de 2014].

3 Naciones Unidas (2006) "Convention on the rights of persons with disabilities". [en línia] Disponible a Naciones Unidas <http://www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml> [Consultat el 28 de Maig de 2014].

tractament i la rehabilitació, que situa la persona discapacitada en una posició de malalt permanent i de total dependència de la família, metge o institució.

Als anys seixanta, les organitzacions es van començar a adonar que aquest model no era satisfactori, ja que perpetuava la segregació i, per tant, la marginació. Van optar per un canvi d'òptica, passant a lluitar a favor ja no del reconeixement, sinó de l'adaptació social de les persones amb discapacitat. Ho van fer sota l'eslògan "*Living Together with Disabled Persons*".

L'any 1964 es va fundar la *Japanese Society for Rehabilitation of Persons with Disabilities*, una de les organitzacions més importants avui en dia. L'any 1970 es va crear l'*Association of Green Grass (Aoi Shiba no Koi)*, la primera organització relacionada amb persones amb paràlisi cerebral. Aquesta organització és molt important, ja que és considerada la mare dels estudis de discapacitat al Japó. Una altra raó per la que és important aquesta organització és pel fet de ser la primera en què els seus membres van expressar obertament que tenien una discapacitat, contràriament als membres de les organitzacions anteriors, que més aviat eren esquivats a mostrar la seva discapacitat. Així, en la seva "plataforma política", aquest grup afirmava:

We identify ourselves as people with Cerebral Palsy. We recognize our position as «an existence which should not exist» in the modern society. We believe that this recognition should be the starting point of our whole movement, and we act on this belief. (...) When we identify ourselves as people with CP, we have the will to protect ourselves. We believe that a strong self-assertion is the only way to achieve self-protection. We condemn egoism held by love and justice. We believe that mutual understanding, accompanying the human observation that arises from the denial of love and justice, means true well-being (Osamu, 2008).

Tot i això, no va ser fins als anys vuitanta quan es va canviar del tot l'enfocament de les demandes de les organitzacions, donant origen a la segona generació d'activistes a favor dels drets i el reconeixement de les persones amb discapacitat.

Primer, es va formar el *Japan Council of International Year of Disabled Persons (JCIYDP -1980-*, actual *Japan Council on Disability -JD-*), l'any anterior a l'IYDP. Més de 100 organitzacions relacionades amb el moviment a favor de les persones amb discapacitat participaren activament en el JD. Aquesta organització busca la participació socio-econòmica de les persones amb discapacitat, i ho fa tant a escala nacional com a escala mundial. Anualment, organitza un congrés per a definir un pla d'acció. Paral·lelament, s'encarrega d'organitzar festivals de cinema, fires de llibres i altres activitats relacionades amb el benestar social. Està considerada el reflex i el resultat de l'IYDP al Japó (*Japan International Cooperation Agency, 2009*).

Quan es va instaurar l'IYDP per les Nacions Unides, es va inaugurar l'*International Decade of Disabled Persons*, que englobaria deu anys, de 1983 fins a 1992. Durant aquesta dècada, s'haurien de portar a la pràctica totes les idees i objectius de l'IYDP. Quan la dècada va finalitzar, l'*Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (ESCAP, de les Nacions Unides)*, en va declarar una nova, la *Decade of Disabled Persons in Asia*, de 1993 a 2003, ja que es considerava que era una de les zones del món on més canvis i més esforços s'havien de fer en relació a aquest tema (*Japan International Cooperation Agency, 2009*).

Com veiem, la nova generació d'activistes va néixer en un escenari de canvis a escala internacional, el que va afavorir la incorporació de noves idees –bàsicament occidentals– al model d'activisme so-

cial japonès. Es van fundar nombroses organitzacions basades en les idees de l'IYDP i, per tant, amb l'objectiu d'enfocar els seus esforços en desenvolupar un model basat en els drets de les persones amb discapacitat, i en la defensa d'una participació plena i activa en l'activitat socio-econòmica del país, ("*independent living model*", seguit per la gran majoria de països d'Amèrica del Nord i Espanya):

Independent Living Movement means that people with disabilities try to live in places where people live, do what they would like to do, and live what they would like to live, not under restricted lives at institutions nor under control of their parents, and it is also the movement in order to achieve it (Tateiwa, 1999).

Aquest model deixa tot el control sobre el seu benestar a les pròpies persones amb discapacitat, independentment de les decisions que pugui prendre un especialista (model totalment contrari al mèdic).

Es busca que les persones amb discapacitat puguin viure una vida independent i autònoma, deixant de banda el confinament en centres especialitzats, que un cop abandonada la funció de control, passarien a ser centres d'assistència (Gerben, 1979). Es tracta d'eliminar la segregació d'aquestes persones de la resta de la societat, possibilitant que puguin tenir una participació activa en la comunitat, en comptes d'estar confinades en cases o centres especials.

L'any 1986 es va fundar una de les organitzacions amb més participació i més esteses al Japó, la *Centers for Independent Living* (CIL). Aquests centres porten a la pràctica l'*independent living model*, ajudant les persones amb discapacitat en la seva transició de centres especialitzats o institucions a les seves pròpies llars. Paral·lelament, la nova generació d'activistes, juntament amb acadèmics i amb l'objectiu de lluitar pels drets civils de les persones amb discapacitat i contra la discriminació, van formar, a finals dels anys noranta, el *Disability Policy Research Group*, una organització de caire més governamental, que estudia i s'encarrega de proposar nous enfocaments i reformes a les lleis existents (Heyer, 2000).

2.3. Apunts i Anàlisi Final

Com hem pogut veure fins ara, durant molts anys s'ha estat lluitant per a canviar la imatge que es té sobre les persones amb discapacitat i poder mostrar que són una part més de la societat, amb els mateixos drets que qualsevol altre individu. Tal i com indica la *Japan International Cooperation Agency*,

The «Declaration on the Rights of Disabled Persons» says «The term "disabled person" means any person unable to ensure by himself or herself wholly or partly the necessities of a normal individual and/or social life, as a result of a deficiency, either congenital or not, in his or her physical or mental capabilities.» The «World Programme of Action Concerning Disabled Persons» states that «(disabled persons) are entitled to the same rights as all other human beings and to equal opportunities.» (...) Views on persons with disabilities have been shifting in recent years from seeing them as a «peculiar presence» to seeing them as «normal citizens» (Japan International Cooperation Agency, 2009: 100).

Malgrat aquests avenços, realment podem considerar que aquesta imatge ha canviat i ens trobem davant una societat que accepta les persones amb discapacitat com a "persones normals"? Podem

considerar que tots els moviments d'activisme social i institucional i els centenars d'organitzacions arreu del Japó han assolit els seus objectius? En quin nivell de progrés es troba el Japó actual en referència al tractament social de les persones amb discapacitat?

Molts estudis sobre la situació actual ens indiquen que encara queda molt camí a recórrer. La tradicional separació entre persones amb discapacitat i persones que no en tenen, ha marcat molt la imatge i el tractament de les primeres. Tot i la lluita per a l'eliminació d'aquesta segregació, i tal com hem apuntat en el primer apartat d'aquest treball, actualment encara és molt difícil, per no dir gairebé impossible, trobar una persona amb discapacitat en una escola pública, treballant de cara al públic, portant a terme accions quotidianes, etc:

From a very early age people with disabilities inhabit a separate world. This world is well equipped to respond to their needs but not to their desire to become part of the regular, non-disabled world. The vast majority of students with disabilities are educated in special schools and later employed in private or government-run sheltered workshops or social welfare companies. They tend to live at home, if their parents are still alive, in institutions, or in group homes (Heyer, 1999: 111-112).

La primera generació d'activistes va fer un gran treball en fer visible la diferència de les persones amb discapacitat respecte a la resta de la societat, mostrant que tenien necessitats especials, aconseguint un seguit de drets, com són l'educació i el treball, i obtenint instal·lacions molt ben equipades per al seu tractament.

Ara bé, en enfocar-se més en la diferència que no pas en la integració, aquests esforços han tingut com a resultat paradoxal la construcció d'una societat totalment segregada, on les persones amb discapacitat conviuen amb altres persones de les seves característiques en escoles i centres especials i acaben treballant en organitzacions (governamentals o no) relacionades amb la seva condició.

Una de les raons que es donen per a defensar aquesta segregació –molt present encara en la mentalitat de la societat actual– és que les persones amb discapacitat poden alentir el procés d'aprenentatge de la resta d'alumnes –en cas de assistir a una escola pública– o el procés de desenvolupament econòmic de les empreses, és a dir, aquestes persones són considerades obstacles per al desenvolupament socio-econòmic japonès (Kayama; Haight, 2012).

Amb la segona generació i l'enfocament cap a una lluita per la integració i la igualtat, ens trobem amb un model de vida més independent, amb més opcions d'autonomia i de connexió amb la resta de la societat. Podem considerar, però, que aquests factors igualen aquestes persones socialment? Realment la igualtat és l'objectiu que ha de tenir l'actual moviment a favor de les persones amb discapacitat?

Primer de tot, caldria veure què entenem per igualtat: *"condició d'ésser igual una cosa a una altra, d'ésser iguals dues o més coses, qualitat d'igual"* (Institut d'Estudis Catalans, 2014). Arribats a aquest punt, ens hauríem de fer una pregunta molt important sobre el concepte d'igualtat: *"com es pot garantir la igualtat mentre es reconeix que hi ha una diferència?"*. Una de les declaracions que les Nacions Unides van fer durant l'IYDP defensava que

Disabled persons should not be considered as a special group with needs different from the rest of the community, but as ordinary citizens with special difficulties in getting their ordinary human needs fulfilled (Toshio, 2002).

Sobre aquesta declaració, i basant-nos en el concepte i definició d'igualtat, podem treure'n una lectura molt clara: les persones amb discapacitat han de ser considerades iguals que la resta de la societat, encara que requereixin d'una "ajuda extra" per tal de fer les seves vides amb normalitat. En reconèixer que les persones amb discapacitat tenen dificultats per portar una vida ordinària, implícitament no estem afirmant que són diferents a la resta de la societat a causa d'aquestes dificultats? Trobar una balança que equilibri aquesta lluita d'igualtat versus diferència és clau per al desenvolupament de nous moviments i polítiques –tant al Japó, com internacionalment– i per acabar amb la segregació. Cal destacar, també, que dins del país nipó cada organització mira pels seus propis interessos, i no és estrany que molts dels objectius d'unes es contraposen totalment als objectius d'altres. Un exemple clar d'aquest fet el trobem en els veterans de guerra japonesos amb discapacitats com a conseqüència del conflicte, els quals reclamen un tractament especial respecte a la resta de la societat, petició que es contraposa totalment a la idea d'igualtat de la majoria d'associacions:

Japan's disabled veterans had expected to be supported by the state upon their return home, but instead (...) The Supreme Command for Allied Powers terminated special state benefits for its disabled veterans and directed the Public Health and Welfare Section to draft social welfare legislation that required equal treatment of civilians. (...) Policies toward disabled persons, though based on non-discrimination and equality, had the unintended consequence of driving disabled veterans into hardship. (...) Moreover, the attitude of the general public toward disabled war veterans, and the attitudes of veterans themselves tended to (...) be eventually regarded with a certain amount of apathy. Measures targeted at physically disabled persons had the effect of encouraging a division between disabled veterans and the general disabled population (Fujiwara, 2012: 1-21).

Per acabar aquest apartat, cal fer menció al que ja apuntàvem al principi sobre el diferent tractament que els individus reben en base al seu tipus de discapacitat. Aquest fet està molt ben exposat al llibre *Disability in Japan* (2013), de Carolyn S. Stevens:

The fact that empirical data in Japan are heavily skewed towards people with physical disabilities suggests both a utilitarian approach to public policy (e.g. that attention and resources go to the greatest numbers) and a lingering sense of priorities based on the belief that people with physical disabilities are more likely to have the capacity for rehabilitation into social (and possibly economic) productivity. People with intellectual or psychiatric disabilities are still seen as «difficult», in the sense both that their disabilities are hard to define, and that their social potential is unclear (Stevens, 2013: 42).

Podem concloure, llavors, fent-nos ressò de les paraules de Stevens, que la visió que la societat japonesa té sobre la discapacitat i, en conseqüència, la seva concreció legislativa, està molt condicionada per la creença que les persones amb discapacitats físiques són més fàcilment integrables i que, fins i tot, aquesta integració pot tenir beneficis econòmics, contràriament al que es pensa sobre les persones amb discapacitats mentals o intel·lectuals.

3. Marc jurídic

En una anàlisi superficial, podríem concloure que l'arquitectura jurídica de la que s'ha dotat Japó per fer front a les necessitats de les persones amb discapacitat, resulta pràcticament modèlica, amb una acurada protecció mèdica i econòmica, i una legislació laboral que facilita la integració.

Si tanquem més el focus, i és el que farem a continuació, veurem fins a quin punt poden resultar inoperants determinades legislacions que tenen més d'estètiques que no de pràctiques, i l'habilitat que té la pròpia estructura econòmica per esquivar legalment les dificultats que una autèntica política d'integració els podria suposar. Tot, i això és el més greu, davant la passivitat, i de vegades la complaença, de les organitzacions de persones amb discapacitat.

3.1. El concepte de Normalització

Per entendre la política sobre la discapacitat al Japó, s'ha d'estudiar i analitzar el principi sociopolític anomenat normalització, formulat als anys cinquanta per l'activista danès N.E. Bank-Mikkelsen:

Normalization is to let the mentally retarded obtain an existence as close to the normal as possible. The aim is to give the mentally retarded a normal existence, that is to say to assist with treatment of any kind and ensure living- quarters and work in the ordinary community for as many as possible (Japan International Cooperation Agency, 2003: 4).

Als anys seixanta, el llavors director de la *Swedish Parents' Association of Mentally Retarded Children*, Begnt Nirje, va propugnar aquest principi per a totes les associacions de persones amb discapacitats mentals a Suècia, buscant assegurar

(...)the right, for any person, to have the opportunity to live independently within society, as an average and fulfilled individual. This includes the respect of the right to privacy, personal possessions, communication with others, and to express individuality. (...). People with disabilities could, and should, have a voice in determining the course of their lives and could be expected to share what could be considered "normal" needs for privacy, intimacy, connection, and fulfillment (Heyer, 2000: 116).

Per a Nirje, el concepte de normalització es resumeix en aconseguir que la vida d'una persona amb discapacitat mental sigui el més semblant possible a la vida de la resta d'individus. Es busca que la persona amb discapacitat pugui portar una vida normal, és a dir, que es compleixin les vuit condicions següents:

1) a normal rhythm of the day, 2) a normal rhythm of the week, 3) a normal rhythm of the year, 4) an opportunity to experience the normal developmental phases of the life cycle, 5) that ones own choices, wishes and demands be respected, 6) that one lives in a bisexual world, 7) that one has a normal economic standard and 8) that the standards of physical facilities available to the mentally retarded are the same as those apply for non-handicapped citizens (Ericsson, 1985: 4).

Aquest concepte va tenir un gran impacte en els moviments a favor dels drets de les persones amb discapacitat, exportant-se a tota Escandinàvia i, posteriorment, a Estats Units, on en el marc de la *Declaration of Rights for the Mentally Retarded Persons (1971)*⁴ i la *Declaration on the Rights of Disabled Persons (1975)*, es va redefinir i ampliar la idea de normalització a tot tipus de discapacitats, entenent-la com a

4 General Assembly (1971) "Declaration on the rights of mentally retarded persons". [en línia] Disponible a: United Nations Human Rights, Office of the High Commissioner for Human Rights <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/RightsOfMentallyRetardedPersons.aspx> [Consultat el 28 de Maig de 2014].

(...) the utilisation of means which are as culturally normative as possible, in order to establish and/or maintain personal behaviours and characteristics which are as culturally normative as possible (Jenkinson, 1997: 12).

És a dir, permetre que les persones amb discapacitat participin socialment, integrar-los, de manera que tothom estigui regit per les mateixes normes, sense cap tipus de diferenciació. Les bases del principi de normalització promulgat a EEUU es poden resumir, doncs, en independència, participació i igualtat.

L'auge i incorporació a escala mundial del principi de normalització va arribar de mans de les Nacions Unides, a partir de l'*International Year of Disabled Persons*, el qual va adoptar el concepte com a base fundacional del seu mandat de "participació total i igualtat". Al Japó, el principi es va aplicar com a doctrina oficial, mostrant l'interès i l'entrega del govern japonès per a seguir en el seu desenvolupament jurídic sobre la discapacitat els principis formulats per les Nacions Unides. L'any 1982, el *Welfare Council for People with Physical Disabilities*, consell assessor del Ministeri de Salut i Benestar japonès, va defensar que el principi de normalització propugnava la creació d'una societat en la que totes les persones poguessin portar una vida normal, tinguessin o no algun tipus de discapacitat, emfatitzant la importància de prendre mesures orientades a assegurar aquest fet, ja que és natural que les persones amb discapacitat i les que no en tenen cap visquin conjuntament i en comunitat (Heyer, 1999). L'adopció d'aquest principi en la política japonesa va suposar una metòdica revisió de lleis ja existents i un canvi en el llenguatge oficial de la política i legislació. Exemples d'aquest canvi els podem trobar en les redefinicions dels conceptes de discapacitat i rehabilitació.

L'any 1949 es va promulgar la primera llei de la post-guerra per a persones amb discapacitat al Japó, la *Law for Welfare of Physically Disabled Persons*. Tal i com indica el seu nom, només tenia validesa per a aquelles persones amb discapacitats físiques. Tradicionalment, tant a la política com a la legislació japoneses, només es considerava una persona amb discapacitat aquella que la tenia de caràcter físic. Les discapacitats mentals i intel·lectuals quedaven excloses de la llei. Així doncs, les persones que formaven part d'aquests dos últims grups no podien beneficiar-se d'una llei que proporcionava serveis bàsics, assistència i accés a la rehabilitació física i ocupacional, mitjançant centres especialitzats. A partir de l'adopció del principi de normalització, es van haver de revisar aquesta i altres lleis, com la *Physically Disabled People's Fundamental Law* (1970) –la més important dins de les lleis de benestar–, que ometien les discapacitats que no fossin de caràcter físic. Aquesta última llei es va revisar l'any 1993, canviant el seu nom per *Basic Law for Persons with Disabilities*⁵, redefinint i ampliant la idea de discapacitat, incloent les discapacitats mentals dins de la seva definició. No ha estat fins l'any 2004, però, amb la darrera revisió de la llei, que les discapacitats de caràcter intel·lectual han tingut cabuda dins de la definició de discapacitat i, per tant, de l'agenda política i la legislació japoneses⁶: "*The term «persons with disabilities» in this Law means individuals whose daily life or social life is substantially and continuously limited due to physical, intellectual or mental disability*" (The Basic Law for Persons with Disabilities, 2004).

5 Cabinet Office, Government of Japan (1970-2004) "The basic law for persons with disabilities". [en línia] Disponible a: Cabinet Office <http://www8.cao.go.jp/shougai/english/law/no84.html> [Consultat el 28 de Maig 2014].

6 L'any 1960, però, es va publicar una llei anomenada *Law for the Welfare of Persons with Intellectual Disabilities*, la qual era gairebé idèntica a la *Law for Welfare of Physically Disabled Persons*. Tot i això, aquesta llei no es va ratificar i, per tant, no va arribar a tenir validesa política. L'any 1990 es va tornar a publicar amb algunes modificacions però, altra vegada, no es va ratificar (Stevens, 2013).

L'any 1984, es va revisar en nombroses lleis el concepte de rehabilitació, un concepte relacionat, fins aquell moment, amb la segregació de les persones discapacitades en centres especialitzats, més que en la integració a la societat. Es va redefinir la idea de rehabilitació en base al mandat de les Nacions Unides de "participació total i igualtat" i del principi de normalització. A partir de llavors, el terme rehabilitació va fer referència a vida independent i creació d'oportunitats. En paraules del mateix Ministeri de Salut i Benestar:

Rehabilitation is not limited to the narrow meaning of the word, i.e. restoring physical functions using medical technology. Rather, it is understood to mean methods to promote, to the greatest extent possible, the self-sufficiency and social participation of people with disabilities from the viewpoint of human rights. As such, rehabilitation is technology that aims for the restoration of rights as a full citizen for those alienated from human living conditions for reasons of disability, and a comprehensive system for social and political measures (Heyer, 1999: 117).

3.2. L'impacte de l'IYDP

Com ja hem apuntat en nombroses ocasions en aquest treball, el desenvolupament que van portar a terme les Nacions Unides dels anys setanta als noranta en relació al tractament social i jurídic de les persones amb discapacitat va tenir un gran impacte a escala internacional. Gràcies a això, al Japó, entre 1983 i 1991, es van estendre els serveis de benestar per a les persones amb discapacitat. No va ser fins ben entrats els anys noranta, però, quan es van produir els majors canvis en la política japonesa.

Amb la instauració per part de les Nacions Unides de la *Decade of Disabled Persons in Asia*, el govern japonès va decidir formular un seguit de plans d'acció que s'haurien de complir dins d'aquest període de deu anys⁷. El primer d'aquest plans, anomenat *New Long Term Action Plan for Disabled Persons* i aprovat l'any 1993, establia un seguit de mesures que s'havien de seguir per tal d'assegurar una societat basada en la igualtat i la total participació. També cercava l'objectiu que les discapacitats de tot tipus fossin reconegudes d'igual manera.

(...) the government shall consider the necessary amendment of the restriction of licenses on the ground of various kinds of disabilities, including psychiatric disabilities and visual/hearing disabilities, in order that such restriction should not exist as obstacles which unreasonably prevent persons with disabilities from social participation (International Disability Rights Monitor, 2005).

L'any 1995 es va aprovar el *Government Action Plan for Persons with Disabilities*⁸, un pla d'acció de set anys (1996-2002) els objectius del qual es resumeixen en:

(1) to promote cooperation in the measures for persons with disabilities by incorporating concrete targets, such as numerical goals, and (2) to implement them effectively with the cooperation and coordination of the related government ministries and agencies by integrating them into all sector development strategies, not just those of health and welfare (Japan International Cooperation Agency, 2009: 16).

⁷ Cabinet Office, Government of Japan (2002) "Country report on the achievements of the government measures for persons with disabilities during the Asian and Pacific Decade of Disabled Persons 1993-2002". [en línia] Disponible a: Cabinet Office <http://www8.cao.go.jp/shougai/english/annualreport/2012/index-pdf.html> [Consultat el 28 de Maig 2014].

⁸ Headquarters for Promoting the Welfare of Disabled Persons (1995) "The government action plan for persons with disabilities". [en línia] Disponible a Disability Information Resources <http://www.dinf.ne.jp/doc/english/law/japan/I00002e/I00002e01.html> [Consultat el 28 de Maig de 2014].

És a dir, assegurar el principi de normalització, tant a nivell social com polític. Algunes d'aquestes mesures incloïen una gran expansió en el camp de l'accessibilitat urbana (rampes, ascensors, cartells en braille...), la introducció de *group homes* –residències privades de no més de 6 ocupants per a persones que necessiten una atenció especial– en districtes residencials i l'augment de la construcció d'aquest tipus de cases per a persones amb discapacitats mentals.

L'any 1999, seguint les mesures d'aquests dos plans d'acció, es va decidir revisar totes les lleis existents sobre discapacitats per tal de redefinir-les, basant-se en els nous principis que el govern japonès promulgava –igualtat, independència, participació total, normalització–. Es va concloure que existien 63 lleis amb barreres legals. Per posar un exemple, aquelles persones amb dificultats auditives, visuals o mentals no podien optar a obtenir un certificat de discapacitat. L'obtenció del certificat és necessari per tal de beneficiar-se totalment dels serveis que proporciona el govern per a les persones amb discapacitat, així com per obtenir permisos de treball o certificats universitaris:

Certified persons will be able to take advantage of a number of services stipulated under the Act for the Welfare of Persons with Disabilities. Holders of the Disability Certificate are entitled to certain types of preferential treatment (e.g. JR and expressway discounts, discounted entrance fees into public facilities, income declaration deductions, etc.) (Chugoku-Shikoku Regional AIDS Center, 2010).

L'any 2002, el govern japonès va anunciar que les 63 lleis amb barreres legals s'havien revisat i millorat. Tot i això, moltes associacions apunten que existeixen més de 200 barreres legals en la legislació japonesa, en comptes de les 63 que el govern va considerar com a tals i que de les lleis que van revisar, només és van eliminar totalment 7 barreres legals. Avui en dia, se segueix lluitant per a l'eliminació total d'aquestes barreres.

El mateix any finalitzava la vigència dels plans de 1993 i 1995. El govern japonès va decidir aprovar dos plans més: el *New Fundamental Programme for Disabled Persons* (10 anys), i el *Programme for Government Measures for Disabled Persons* (5 anys). Ambdós mantenien la meta dels plans anteriors, la total integració de les persones amb discapacitat dins de la societat. Per tal d'arribar-hi, els plans formulaven un seguit d'objectius concrets:

(1) a barrier-free society, (2) the development of measures taking the characteristics of disability into account, (3) user-centered support, and (4) comprehensive and effective implementation of the measures. The programme's agenda also calls for: (1) the improvement of capacity to act and participate, (2) the improvement of infrastructure for action and participation, (3) comprehensive approaches to measures for persons with mental disabilities and (4) strengthening intraregional cooperation in Asia and the Pacific (Japan International Cooperation Agency, 2009: 16).

Els plans tenen en comú l'aplicació del nou concepte de normalització en la seva metodologia, allunyant-se del tradicional model mèdic per a passar a un model més encaminat als drets i a la integració social.

L'any 2006, les Nacions Unides aproven la *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*, una declaració dels drets dels discapacitats, l'objectiu de la qual és

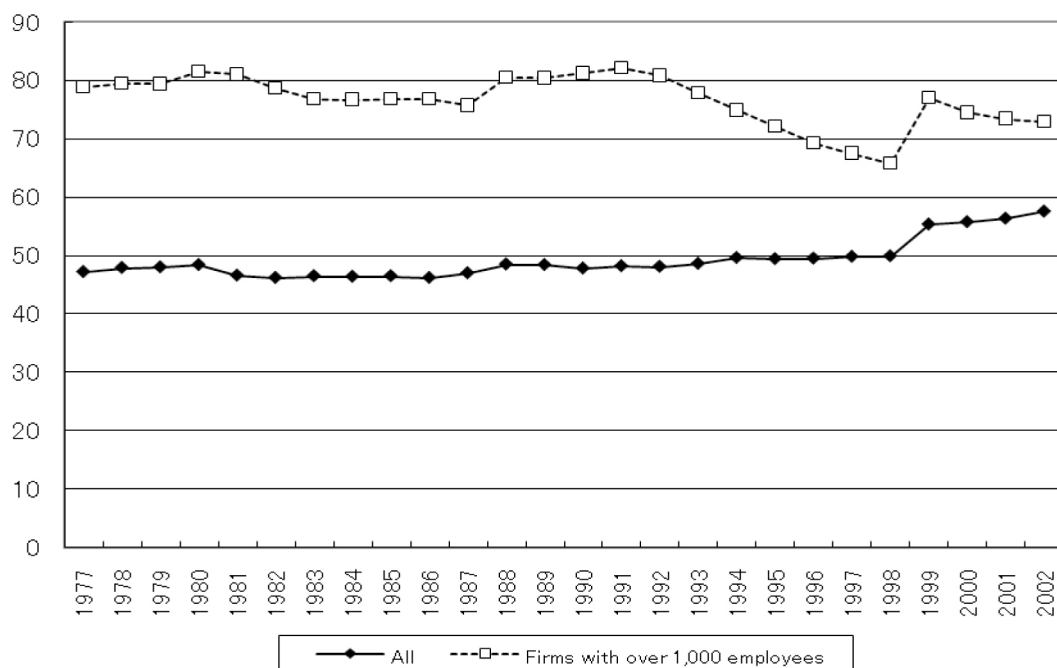
(...) to promote, protect and ensure the full and equal enjoyment of all human rights and fundamental freedoms by all persons with disabilities, and to promote respect for their inherent dignity.

Persons with disabilities include those who have long-term physical, mental, intellectual or sensory impairments which in interaction with various barriers may hinder their full and effective participation in society on an equal basis with others (Convention on the Rights of Persons with Disabilities, 2006).

Amb la firma del Japó d'aquesta convenció, l'any 2007, el govern es compromet a redefinir tota la seva estructura legislativa en base als articles d'aquest text. La ratificació de la convenció, però, no va arribar fins l'any 2014, i és per aquest motiu que encara no s'han pogut albirar els beneficis que l'aplicació dels canvis normatius en base a la convenció suposaran per a les persones amb discapacitat, tant a nivell social, com a nivell polític i laboral.

3.3. La política de treball

Una de les lleis més importants per a la rehabilitació social de les persones amb discapacitat és la llei del treball. Als anys seixanta es va aprovar la primera, la *Physically Disabled Persons Employment Promotion Law*, que donava la possibilitat d'optar a oportunitats de treball a persones amb discapacitat, aplicant una quota voluntària d'1,3% a empreses privades i 1,6% a organitzacions governamentals. Aquest sistema de quota de treball es va establir gràcies a les demandes dels membres de l'organització *Disabled People for Rehabilitation*, formada per veterans de guerra, que en base a la *Recommendation on Vocational Rehabilitation (1955)*⁹ de l'Organització Internacional del Treball, instaven al govern japonès a prendre mesures per a seguir les indicacions del text. Com a resultat, avui en dia el sistema de quota de treball per a persones amb discapacitat al Japó està reconegut internacionalment per la seva sofisticació (Heyer, 2000).

Imatge 2, Percentatge d'empreses que no compleixen la quota de treball.

Font: Nagae, Akira (2011) "The Effects of the Japanese disability employment policy on shareholder wealth". International Conference on Disability Economics.

⁹ International Labour Organization (1995) "Vocational rehabilitation (disabled) recommendation". [en línia] Disponible a NORMLEX Information System on International Labour Standards http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:R099 [Consultat el 28 de Maig de 2014].

A part de la quota de treball, la llei també propugnava un programa de beques, extensos serveis de formació professional i posterior col·locació en Oficines Públiques d'Ocupació (*Public Employment Security Offices, PESOS*). Els primers anys de l'aplicació d'aquesta llei van ser força satisfactoris, arribant a superar la quota en alguna ocasió. Tot i això, molts asseguren que l'increment de contractacions que es van portar a terme durant els anys seixanta i setanta no es pot relacionar amb aquesta llei, sinó amb la necessitat de contractar mà d'obra per a seguir el ritme del creixement econòmic japonès d'aquests anys (Matsui, 2008).

A causa de la crisi del petroli de 1973, l'envelliment de la població i l'increment de persones amb discapacitat, la llei es va haver de revisar davant la insuficiència de treballadors i mà d'obra, tant a empreses privades com públiques. La revisió de l'any 1976 va fer èmfasi en la necessitat de contractar persones amb discapacitat per fer front a les dificultats que totes les empreses japoneses estaven patint. És per aquest motiu que la quota de treball va passar de ser voluntària a ser obligatòria, incrementant, també, la quota a 1,5 per a les empreses privades i a 1,9 per a les organitzacions governamentals. Per tal d'assegurar-ne el compliment, els responsables de les empreses havien de presentar un informe a les seves respectives PESOS indicant el nombre de persones amb discapacitat que formaven part de la seva plantilla. Si no es complia la quota, se'ls instava a seguir un pla de treball i contractació. Aquests plans podien incloure reformes en el lloc de treball per a millorar-ne l'accessibilitat. Les despeses d'aquestes reformes s'esmoreïrien amb beques, que es crearien en base als diners recaptats per les multes de les empreses que no seguien els plans i, per tant, tampoc no complien la quota. El no compliment de la quota, a més, suposava l'aparició del nom de l'empresa en una llista negra publicada anualment pel govern. Per últim, la revisió de la llei de 1973 també va suposar la creació de la *National Association for the Employment of the Physically Handicapped*, per a realitzar les tasques d'administració de les beques i multes, l'organització de programes educacionals i el control de 55 centres d'orientació laboral (Heyer, 2000).

Als anys vuitanta, amb la introducció del principi de normalització i seguint els mandats de les Nacions Unides, la llei es va haver de revisar una vegada més. L'any 1988, el nom de la llei es va canviar per *Law for the Employment Promotion, etc. Of the Disabled*¹⁰, incloent les persones amb discapacitats mentals. Paral·lelament, l'associació que va passar a ser l'òrgan administratiu de la llei va ser la *Japan Association for Employment of the Disabled*. Es va formar, també, el *National Institute for Vocational Rehabilitation*, el qual assumia el paper d'institució central per a l'orientació laboral de les persones amb discapacitat, portant a terme consultes, estudis, cursos de treball, cursos informatius, etc. Finalment, amb aquesta revisió, la quota es va incrementar una vegada més, passant a ser d'1,6% per a les empreses privades i del 2,0% per a les públiques. L'any 1998 es va tornar a incrementar la quota, que es manté actualment, a 1,8% per a les organitzacions privades i a 2,1% per a les públiques. Per tal de calcular la quota se segueix el plantejament següent:

(...) a person with a profound physical or intellectual disability is counted as two persons, and a person with a profound physical or intellectual disability who is a part-time employee is counted as one person. A person with a mental disability who is employed as a regular worker may be counted as one person, and a short term worker with a mental disability can be counted as one half person (Nakagawa; Blanck, 2010: 181).

¹⁰ Cabinet Office, Government of Japan (1960) "Law of employment promotion, etc., of the disabled". [en línia] Disponible a: International Labour Organization NATLEX Database <http://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/WEBTEXT/27786/64847/E60JPN01.htm> [Consultat el 28 de Maig 2014].

Aquelles companyies que no compleixen, han de satisfer un impost mensual per empleat. Els diners recaptats a partir dels impostos s'utilitzen, indirectament, per a donar suport a la contractació de persones amb discapacitat, mitjançant ajudes per a la millora de les infraestructures del lloc de treball o recompenses econòmiques per seguir els plans de treball de les PESOS. Paral·lelament, totes aquelles empreses que sobrepassin la quota, són recompensades amb ¥17,000 mensuals per empleat (en cas de companyies de plantilla reduïda), i ¥25,000 per plantilles superiors a 300 treballadors. Aquest sistema de multes, impostos i recompenses, fa que totes les companyies contribueixin a la contractació de persones amb discapacitat. Els diners que les empreses que no compleixen amb la quota han de pagar, ajuden a altres empreses a fer front a les despeses per a millorar l'accessibilitat dels seus llocs de treball. Així doncs, encara que no es compleixi amb la quota, es contribueix, indirectament, perquè altres empreses sí que ho facin (Nagae, 2011).

Actualment, la quota global no s'ha arribat a complir mai (només als anys seixanta-setanta en comptades ocasions, com ja hem indicat anteriorment). Tal i com indica Katharina Heyer en un dels seus estudis sobre la llei del treball per a persones amb discapacitat:

Labor Ministry surveys show that, when it comes to quota compliance, only smaller companies show any true effort. Those between 63 and 99 employees even exceed the quota (1.91%), whereas larger companies, between 300 and 499 employees in size have the lowest rate of 1.35%. Very large companies have developed a way to comply with the quota by establishing special "barrier-free" subsidiary companies (*tokurei kogaisha*); these hire primarily people with disabilities who then count for the parent company's employment quota. This de facto re-segregation into separate workplaces falls short of the UN integration mandate but is seen by many companies as the best compromise. The Japanese government also promotes the *tokurei kogaisha* system as the preferred means to boost the employment of people with disabilities (Heyer, 2000: 115).

Aquesta pràctica que indica Heyer està actualment molt estesa per tot Japó, i ens mostra com, a la pràctica, el model mèdic encara està molt present. La segregació en l'àmbit laboral, comporta una segregació en l'àmbit social. Així doncs, la llei del treball pot ser un instrument per a moltes empreses per a aconseguir diners extra, en comptes de ser una llei per a facilitar l'acceptació i integració de les persones amb discapacitat en l'àmbit laboral. Podem concloure, doncs, indicant que seria necessària una nova revisió de la llei, prohibint l'ús de les *tokurei kogaisha*, amb informes més detallats quant al destí dels diners que proporciona el govern per a la contractació de persones amb discapacitat i per assegurar la igualtat, tant de drets com d'oportunitats laborals.

3.4. Actualitat política

Malgrat tot i el gran ventall de lleis per assegurar el principi de normalització i intentar millorar la situació de les persones amb discapacitat, fins l'any 2013 no es planteja una llei que prohibeixi, clarament, la seva discriminació.

L'any 2004, es va portar a terme una revisió de la *Basic Law for Persons with Disabilities*. Aquesta revisió va concloure que era necessari incloure un article referent a la discriminació de persones amb discapacitat, indicant que "*Nobody shall discriminate (against) persons with disabilities or perform other discriminating acts to violate their rights and benefits, because of their disabilities*" (*Basic Law for Persons with Disabilities*, 2004). Tot i això, en no aplicar cap tipus de sanció a aquelles empreses o persones que no complissin amb l'article, la seva efectivitat jurídica i la seva influència social són realment molt dèbils (Ohta, 2004).

Des de fa més de vint anys, una llei contra la discriminació és la prioritat de moltes de les associacions de persones amb discapacitat. El descontent de moltes d'aquestes associacions amb el govern japonès i la pressió dels mandats de les Nacions Unides, porten al Japó a firmar la *Convention on the Rights of Persons with Disabilities* l'any 2007, comproment-se a revisar tota la legislació relacionada amb el tractament de les discapacitats. Tal i com ja hem indicat anteriorment, però, la ratificació d'aquesta convenció no arriba fins l'any 2013, amb l'anunci del govern japonès d'una llei contra la discriminació de les persones amb discapacitat, l'*Act to Eliminate Disability Discrimination*. Aquesta llei veurà la llum l'any 2016 i prohibirà la discriminació de manera directa, obligant els governs centrals i locals a prendre mesures per a eliminar tots aquells obstacles que les persones amb discapacitat puguin trobar a les seves vides diàries.

Una de les crítiques que s'ha fet a aquesta nova llei és que no conté una definició sobre el que es considera discriminació, sinó que indica, de manera generalista, que s'ha de fer tot el possible per a eliminar les barreres socials. Aquestes barreres són difícils d'identificar i és per aquest motiu que el govern japonès s'ha compromès a redactar una guia que indiqui què és considerat com a barrera social i quines mesures es poden portar a terme per a eliminar-la.

El que distingeix aquesta llei de l'article de la *Basic Law for Persons with Disabilities* és que la nova llei sí que aplicarà una sanció a les empreses que no la compleixin. Així doncs, anualment s'instarà a les empreses a presentar un informe sobre quines mesures s'han portat a terme per a assegurar un tracte legítim de les persones discapacitades. Si aquest informe no és entregat o és falsificat, l'empresa serà sancionada amb una multa de fins a 200,000¥ (The Japan Times, 2013).

La integració d'aquesta nova llei a la legislació japonesa comportarà molts canvis a nivell social. Tot i això, encara queda molt camí per recórrer, tal i com assenyala Hisajima Naoto, delegat japonès a les Nacions Unides, en una declaració sobre la ratificació del govern japonès de la *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*¹¹:

(...) we would like to emphasize that the ratification is not the end but the beginning. It could be said that we have been in the first stage of disability policy reform so far, but from now on, after the ratification of CRPD, we are going to be in the second stage of the reform. This is where the real fight begins toward an inclusive society - which is the purpose of CRPD - the society where both people with and without disabilities could safely live in the communities without segregation. There are many problems to solve such as social institutionalization of people with disabilities, social hospitalization of people with psychosocial disabilities for non-medical reasons and the unfulfilled inclusive education system for both children with and without disabilities. We also need to overhaul the mental health system of involuntary hospitalization and build a new system of supported decision-making (Hisajima, 2013).

Es presenten uns anys de dures reformes per al govern japonès, que haurà de fer front a totes les desigualtats que ell mateix ha contribuït a generar a causa del manteniment del model mèdic. Per tal de donar compliment a les exigències de la *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*, s'haurà de redefinir tot el sistema legislatiu japonès, eliminant totes les barreres socials i legislatives per tal d'assegurar l'objectiu principal, tant de les Nacions Unides com de, en principi, el govern japonès: igualtat, integració i participació total.

11 Hisajima, Naoto (2013) "Statement on Japan's decision to ratify the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities". *Permanent Mission of Japan to the United Nations*. [en línia] Disponible a Permanent Mission of Japan to the United Nations <http://www.un.emb-japan.go.jp/statements/hisajima071913.html> [Consultat el 28 de Maig de 2014]

3.5. Apunts i anàlisi final

Com hem pogut veure en aquest apartat, la legislació japonesa s'ha anat adaptant a les demandes nacionals i internacionals pel que fa a les discapacitats. Mitjançant la revisió i redefinició de lleis i articles, el Japó actual compta amb un ventall bastant ampli de polítiques per a millorar la situació de les persones amb discapacitat. Tot i això, aquestes lleis realment satisfan les seves necessitats físiques, socials i laborals?

Actualment, tal i com hem apuntat anteriorment, les associacions de discapacitats no fan un front comú, cadascuna formula les seves pròpies demandes, i això, juntament amb el tractament desigual de les diferents discapacitats, es reflecteix en la política japonesa. La majoria de lleis se centren en les discapacitats de caràcter físic, i és només recentment quan, per tal de seguir el principi de normalització, s'han començat a considerar altres discapacitats dins de la legislació, com les discapacitats mentals. És per aquest motiu que és necessari un moviment social més fort i més pressions internacionals per tal que el govern japonès segueixi completament el principi de normalització i d'igualtat, ja que aquesta és l'única manera que les persones amb qualsevol tipus de discapacitat aconseguixin el reconeixement que necessiten per tal de assegurar-se un nivell de vida el més semblant possible al de la resta de la societat.

L'any 1993, amb la revisió de la *Basic Law for Persons with Disabilities*, es va assenyalar l'existència de quatre barreres per a la independència i participació social de les persones amb discapacitat: la legal, la física, la informativa i cultural, a més de l'actitud de la resta de la societat (Toshio, 2002). A dia d'avui, però, i tal i com hem vist en aquesta secció del treball i l'anterior, encara existeixen aquestes barreres, i són l'evidència que el principi de normalització encara no ha arribat a aplicar-se de manera legítima.

L'any 1998, la periodista Ôguma Yukiko, va exposar que

(...) the normalization principle is deeply embedded in notions of rights, equality, and government responsibility. But in Japan, we tend to translate it into a mere wish of, let's all be friends and get along well (Heyer, 2000: 130).

Aquest fet el podem veure clarament en la política japonesa, ja que aquest és un dels motius pels quals el model mèdic segueix tenint tanta implantació. La segregació de la gent amb discapacitat de la resta de la societat hauria de ser totalment eliminada. Tot i això, atès que les necessitats bàsiques de les persones amb discapacitat estan cobertes, no es veu la necessitat d'abolir aquesta segregació. Sobre el paper, una persona amb discapacitat pot viure una vida independent, pot treballar i pot portar un ritme de vida normal. Però si aquesta persona ha de dependre d'ajudes del govern, de les poques empreses que disposen de llocs de treball amb bona accessibilitat o de *tokurei kogaisha*, de l'obtenció o no de certificats de discapacitat, etc., realment és independent? Realment hi ha integració social? La resposta és òbvia, no.

Finalment, aplicant a la idea d'integració de les persones amb discapacitat la perspectiva analítica de la teoria de sistemes, concretament la teoria d'Easton, podríem dir que el sistema polític japonès ha mantingut el seu equilibri dinàmic a partir de saber transformar les demandes socials, generades bàsicament a partir de la influència "extrasocietal" (pressions internacionals i organitzacions i organismes internacionals) en lleis i mesures de govern que han generat noves demandes, retroalimentant així el sistema.

4. Conclusions

Aquest treball es va iniciar amb l'objectiu de definir un mapa de la situació de les persones amb discapacitat al Japó que demostrés el seu baix grau d'integració en la societat. Gràcies a l'anàlisi, tant en l'àmbit social com en el legislatiu, podem concloure que, efectivament, el grau d'integració és més baix del que correspondria a un país de les característiques socials i de la potència econòmica del Japó.

Com hem vist al llarg de tot el treball, tots els avenços que el país ha realitzat en els últims cinquanta anys, han estat més aviat fruit de la influència i pressió exteriors –organitzacions internacionals– que no pas d'una demanda real de la pròpia societat japonesa, un bon exemple del que els politòlegs senominen “règims internacionals”¹². Fins i tot l'ampliació de mires i l'augment de les demandes de les pròpies associacions japoneses han estat vinculades a la influència exterior i no a un propi procés de reflexió.

Un altre fet a constatar, és l'absència total d'aportació japonesa a l'evolució internacional de la visió de la discapacitat i integració de les persones amb discapacitat. Un dèficit també present en el camp de l'auto-organització de les persones amb discapacitat.

També es fa evident el profund contingut cosmètic dels avenços legislatius i la pràcticament nul·la resposta de les persones afectades per aquesta situació. S'avença per mitjà de lleis, que al mateix temps permeten pràctiques que les allunyen de la seva finalitat –un exemple són les *tokurei kogai-sha*–. Tot i que amb l'estructura legal japonesa el país hagi abandonat el model mèdic de tractament de les persones amb discapacitat, la realitat és molt diferent. Aquest model de segregació persisteix en gairebé tots els àmbits de la vida actual, fonamentalment en l'àmbit de l'educació i en el laboral. Això també és conseqüència de la passivitat i permissivitat de les associacions de persones afectades.

El govern japonès ha entès la protecció de les persones amb discapacitat com un fi en si mateix i no com un mitjà per assolir el dret a la igualtat, d'aquí la pervivència del model mèdic. El concepte occidental d'igualtat –de drets i oportunitats–, nascut a partir de la revolució francesa, està molt allunyat de la cultura cívica japonesa, d'aquí també l'escassa pressió dels moviments de persones amb discapacitat en favor dels drets, preferint centrar les seves demandes en l'assistència, col·laborant així de forma poderosa a la persistència del model mèdic.

L'assoliment d'una autèntica integració de les persones amb discapacitat només podrà venir d'un canvi real de la visió que sobre el tema té la pròpia societat i les persones afectades. I aquest canvi, com s'ha demostrat històricament, només serà possible a partir de la pressió de les associacions i organismes internacionals.

No ha estat fàcil recopilar la informació per a realitzar aquest treball. La majoria de fonts són externes al propi Japó. L'absència de fonts nacionals explica també de forma molt gràfica l'escàs interès en el tema de la pròpia societat japonesa.

12 En paraules d'Stephen Krasner, els règims internacionals són “sets of implicit or explicit principles, norms, rules and decision-making procedures around which actors' expectations converge in a given area of international relations”. [Krasner, Stephen D. (1983) “Structural causes and regime consequences: regimes as intervening variables”. A: Krasner, Stephen D. (eds.) *International Regimes*. Ithaca, Nova York: Cornell University Press, pp. 2.].

Bibliografía

Libros

- Carolyn S. Stevens (2013) *Disability in Japan: Japan anthropology workshop series*. Nova York: Routledge.
- Jenkinson, Josephine C. (1997) *Mainstream or special? Educating students with disabilities*. Londres: Routledge.
- Kayama, Misa; Haight, Wendy (2012) *Disability, culture, and development: A case study of japanese children at school*. Nova York: Oxford University Press.
- Krasner, Stephen D. (1983) "Structural causes and regime consequences: regimes as intervening variables". A: Krasner, Stephen D. (eds.) *International Regimes*. Ithaca, Nova York: Cornell University Press, pp. 2.
- Jumqueras, Oriol, et al. (2011) *Història del Japó*. Barcelona: Editorial UOC, S.L.
- Paul K. Longmore (2003) *Why I burned my book and other essays on disability*. Filadèlfia: Temple University Press.

Documents en línia

- American Association on Intellectual and Developmental Disabilities (2008). "Frequently asked questions on intellectual disability and the AAIDD Definiton". [en línia] Disponible a: AAIDD Information http://aaid.org/docs/default-source/sis-docs/aaiddfaonid_template.pdf?sfvrsn=2 [Consultat el 10 d'Abril de 2014].
- Cabinet Office, Government of Japan (1960) "Law of employment promotion, etc., of the disabled". [en línia] Disponible a: International Labour Organization NATLEX Database <http://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/WEBTEXT/27786/64847/E60JPN01.htm> [Consultat el 28 de Maig 2014].
- Cabinet Office, Government of Japan (1970-2004) "The basic law for persons with disabilities". [en línia] Disponible a: Cabinet Office <http://www8.cao.go.jp/shougai/english/law/no84.html> [Consultat el 28 de Maig 2014].
- Cabinet Office, Government of Japan (2002) "Country report on the achievements of the government measures for persons with disabilities during the Asian and Pacific Decade of Disabled Persons 1993-2002". [en línia] Disponible a: Cabinet Office <http://www8.cao.go.jp/shougai/english/annualreport/2012/index-pdf.html> [Consultat el 28 de Maig 2014].
- Cabinet Office, Government of Japan (2012) "Annual report on government measures for persons with disabilities". [en línia] Disponible a: Cabinet Office <http://www8.cao.go.jp/shougai/english/annualreport/2012/index-pdf.html> [Consultat el 28 de Maig 2014].

- Cabinet Office, Government of Japan (2012) "Annual report on government measures for persons with disabilities: charts". [en línia] Disponible a: Cabinet Office <http://www8.cao.go.jp/shougai/english/annualreport/2012/pdf/s21-2.pdf> [Consultat el 28 de Maig 2014].
- Cabinet Office, Government of Japan (2010-2014) "Policy for persons with disabilities". [en línia] Disponible a: Cabinet Office <http://www8.cao.go.jp/shougai/english/index-e.html> [Consultat el 28 de Maig 2014].
- Chugoku-Shikoku Regional AIDS Center (2010) "The physical disability certificate". [en línia] Disponible a Chugoku-Shikoku Regional AIDS Center <http://www.aids-chushi.or.jp/English/social/01/2.html> [Consultat l'1 de Maig de 2014].
- Ericsson, Kent (1985) "The principle of Normalization: History and experiences in Scandinavian countries", *ILSMH Congress*. [en línia] Disponible a <http://www.skinfaxe.se/ebok/hamburg.pdf> [Consultat el 5 de Maig de 2014].
- Fujiwara, Tetsuya (2012) "Disabled war veterans during the allied occupation of Japan", *SOAS Occasional Translations in Japanese Studies*. [en línia] Disponible a: SOAS Translations <http://www.soas.ac.uk/jrc/translations/file76257.pdf> [Consultat el 21 d'Abril de 2014].
- General Assembly (1971) "Declaration on the rights of mentally retarded persons". [en línia] Disponible a: United Nations Human Rights, Office of the High Commissioner for Human Rights <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/RightsOfMentallyRetardedPersons.aspx> [Consultat el 28 de Maig de 2014].
- General Assembly (1975) "Declaration on the rights of disabled persons". [en línia] Disponible a: United Nations Human Rights, Office of the High Commissioner for Human Rights <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/RightsOfDisabledPersons.aspx> [Consultat el 28 de Maig de 2014].
- Gerben, DeJong (1979) "Independent living: From social movement to analytic paradigm", *Arch Phys Med Rehabil*, 60. [en línia] Disponible a <https://enablemob.wustl.edu/OT572D-01/RequiredArticles/IndependentLivingFromSocialMovementtoAnalyticParadigm.pdf> [Consultat el 20 d'Abril de 2014].
- Headquarters for Promoting the Welfare of Disabled Persons (1995) "The government action plan for persons with disabilities". [en línia] Disponible a Disability Information Resources <http://www.dinf.ne.jp/doc/english/law/japan/I00002e/I00002e01.html> [Consultat el 28 de Maig de 2014].
- Heyer, Katharina (1999) "Between equality and difference: The politics of disability in Japan", *Japanstudien*, 11. [en línia] Disponible a Deutsches Institut für Japanstudien http://www.dijtokyo.org/doc/dij-jb_11-heyer.pdf [Consultat el 1 de Maig de 2014].
- Heyer, Katharina (2000) "From special needs to equal rights: Japanese disability law", *Asian-Pacific Law & Policy Journal*, 1 (1). [en línia] Disponible a http://blog.hawaii.edu/aplpj/files/2011/11/APLPJ_01.1_heyer.pdf [Consultat el 1 de Maig de 2014].

- Hisajima, Naoto (2013) "Statement on Japan' decision to ratify the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities". *Permanent Mission of Japan to the United Nations*. [en línea] Disponible a Permanent Mission of Japan to the United Nations <http://www.un.emb-japan.go.jp/statements/hisajima071913.html> [Consultat el 28 de Maig de 2014]
- Institut Guttmann (2014) "Les persones amb discapacitat". [en línea] Disponible a: Institut Guttmann <http://www.guttmann.com/ca-es/hospital/la-neurorehabilitacio/les-persones-amb-discapacitat.html> [Consultat el 10 d'Abril de 2014].
- International Disability Rights Monitor (2005) "Japan". [en línea] Disponible a Ideanet <http://www.ideanet.org/content.cfm?id=58587E> [Consultat el 10 d'Abril de 2014].
- International Labour Organization (1995) "Vocational rehabilitation (disabled) recommendation". [en línea] Disponible a NORMLEX Information System on International Labour Standards http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:R099 [Consultat el 28 de Maig de 2014].
- Japan International Cooperation Agency (1997) "The study on the participation of Japan disabled people in international cooperation programs", *Institute for International Cooperation*. [en línea] Disponible a Japan International Cooperation Agency http://jica-ri.jica.go.jp/IFIC_and_JBICI-Studies/jica-ri/publication/archives/jica/field/pdf/97_30.pdf [Consultat el 20 d'Abril de 2014].
- Japan International Cooperation Agency (2003) "JICA thematic guidelines on disability". [en línea] Disponible a Japan International Cooperation Agency <http://www.docin.com/p-63343677.html> [Consultat el 5 de Maig de 2014].
- Japan International Cooperation Agency (2009) "JICA thematic guidelines on disability". [en línea] Disponible a Japan International Cooperation Agency http://www.jica.go.jp/english/our_work/thematic_issues/social/pdf/guideline_disability.pdf [Consultat el 25 d'Abril de 2014].
- Japanese Society for Rehabilitation of Disabled Persons (1997) "Resource book of training for leaders of persons with disabilities". [en línea] Disponible a Disability Information Resources <http://www.dinf.ne.jp/doc/english/resource/z00009/z0000900.html> [Consultat el 25 d'Abril de 2014].
- Kambara, Keiko (1988) "Disabled in Japan campaign against tradition and ignorance. They seek better public facilities and an end to limiting attitudes", *The Christian Science Monitor*. [en línea] Disponible a: *Christian Science Monitor* <http://www.csmonitor.com/1988/1027/oable.html> [Consultat el 23 d'Abril de 2014].
- Matsui, Ryosuke (2008) "Employment measures for persons with disabilities in Japan". *FOCUS*, 54. [en línea] Disponible a HURIGHTS Osaka <http://www.hurights.or.jp/archives/focus/section2/2008/12/employment-measures-for-persons-with-disabilities-in-japan.html> [Consultat l'1 de Maig de 2014].

- Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology of Japan (2012) "7 Developments of special education", *Japan's Modern Educational System*. [en línea] Disponible a Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology - Japan http://www.mext.go.jp/b_menu/hakusho/html/others/detail/1317377.htm [Consultat el 25 d'Abril de 2014].
- Nacions Unides (1983) "World programme of action concerning disables persons", *Status of Disabled Persons Secretariat*. [en línea] Disponible a: Centre for Disability Studies <http://disability-studies.leeds.ac.uk/files/library/united-nations-world-programme.pdf> [Consultat el 28 de Maig de 2014].
- Nacions Unides (2006) "Convention on the rights of persons with disabilities". [en línea] Disponible a Nacions Unides <http://www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml> [Consultat el 28 de Maig de 2014].
- Nagae, Akira (2011) "The effects of the japanese disability employment policy on shareholder wealth". *International Conference on Disability Economics*. [en línea] Disponible a WASEDA University http://www.waseda-pse.jp/file/genseiken/WP1301%20_長江亮_原稿修正版Manuscript_現政研_.pdf [Consultat el 28 de Maig de 2014].
- Nakagawa, Jun i Blanck Peter (2010) "Future of disability law in Japan: Employment and accomodation". *Loyola of Los Angeles International, Comparative Review*. [en línea] Disponible a Burton Blatt Institute, Syracuse University http://bbi.syr.edu/publications/blanck_docs/2010/nakagawa_blanck_future_disability_law_japan_emp_accom.pdf [Consultat l'1 de Maig de 2014].
- Ohta, Shuhei (2004) "Step by step towards disability anti-discrimination law". *News from Japan Journal*. [en línea] Disponible a: Disability Information Resources http://www.dinf.ne.jp/doc/english/other/wz_stepby_e.html [Consultat el 5 de Maig de 2014].
- Osamu, Nagase (2008) "Development of disability studies in Japan: A brief outline", *Disability Studies Quarterly*, 28 (3). [en línea] Disponible a: Disability Studies Quarterly <http://dsq-sds.org/article/view/116/116> [Consultat el 23 d'Abril de 2014].
- Stibbe, Arran (2001) "Attitudes to women with disabilities in Japan: The influence of television drama", *Asia & Pacific Journal on Disability*, 5 (2). [en línea] Disponible a: Disability Information Resources <http://www.dinf.ne.jp/doc/english/asia/resource/z00ap/vol5no2/attitudes.html> [Consultat el 23 d'Abril de 2014].
- Tateiwa, Shin'ya (1999) "Independent living movement", *Encyclopedia of Welfare Society*. [en línea] Disponible a <http://www.arsvi.com/ds/dm01-e.htm> [Consultat el 25 d'Abril de 2014].
- The Asahi Shimbun (2013) "Surviving veterans reminders we must never forget horrors of war", VOX POPULI. [en línea] Disponible a: The Asahi Shimbun <http://ajw.asahi.com/article/views/vox/AJ201312020043> [Consultat el 23 d'Abril de 2014].
- The Japan Times (2013) "Fair treatment of the disabled". [en línea] Disponible a: The Japan Times <http://www.japantimes.co.jp/opinion/2013/07/25/editorials/fair-treatment-of-the-disabled/#.U25C9SiCNVE> [Consultat el 5 de Maig de 2014].

Toshio, Kusunoki (2002) "Rights of disabled persons and japan", FOCUS, 29. [en línia] Disponible a HURIGHTS Osaka <http://www.hurights.or.jp/archives/focus/section2/2002/09/rights-of-disabled-persons-and-japan.html> [Consultat el 20 d'Abril de 2014].

Altres

Institut d'Estudis Catalans (2014). Diccionari en línia. Disponible a: <http://www.iec.cat/activitats/entrada.asp> [Consultat el 13 d'Abril de 2014].

Disability Information Resources (2007-2014). Base de dades. Disponible a http://www.dinf.ne.jp/doc/english/index_e.html [Consultat el 28 de Maig 2014].